
Irena FIŠER*

TUŽNO DETINJSTVO I MLADOST

Rodena je 9. maja 1924. godine u Srpskom Miletiću, srez Odžaci, blizu Sombora, od oca Lajoša Ungara i majke Karoline, rodene Breder. Srpski Miletić je bilo selo sa skoro isključivo nemačkim stanovništvom, takozvanim folksdojčerima (Volksdeutscher). Tu su njeni roditelji imali manufakturnu radnju. Otac joj je umro 1930. godine. Ostala je sa majkom koja se nakon četiri godine preudala za seoskog lekara, dr Belu Haima, koji je, po njenom kazivanju, prema njoj bio bolji nego mnogi pravi očevi. Majka joj je umrla 1937. godine. Na

zahtev očuha ostala je i nadalje da živi sa njim i sa bakom (maminom majkom). Posle osnovne pohađala je školu u Osijeku, u jednom privatnom internatu. Po završetku četvrtog razreda vratila se u Miletić, gde je prihvatila da vodi radnju svojih roditelja.

Iz braka sa dr Đordem Fišerom ima sina, koji je završio medicinu, snahu i unučad Dejana i Maju. Oni žive u Australiji.

Ceo život i navike iz korena su se promenile, kada je 1941. godine izbio rat. Nalazili smo se u čisto folksdojčerskom selu, ali pošto sam tu rodena, svi su me znali i do tada smatrali kao svoje dete, te sam mislila da sam na sigurnom. Bilo je tragikomično posmatrati celo selo koje se

* Irena Fišer je ovo svedočenje predala redakciji u decembru 2003. godine, pre svoje smrti. Umrla je 18. oktobra 2004.

1
spremalo da dočeka „neprijatelja“ sa nemačkim zastavama na jarbolima i na zgradi opštine, a silno razočarenje kada je, umesto Nemaca, u selo umarširala mađarska vojska.

Počelo je sitno manipulisanje s nama. Očuh, koji je do tada bio njihov omiljeni lekar, osećao je da treba da napusti selo, pa je otišao u Budimpeštu na „usavršavanje jedne grane medicine“.

Bili smo primorani da prodamo radnju. Pošto sam bila siročica a radnja je bila na moje ime, brigu o mojoj imovini preuzeo je Sirotinjski sto. Želeli smo da kupimo stan u Novom Sadu, ali to nije bilo dozvoljeno, jer je Novi Sad tada bio pogranični grad. Sud je doneo odluku da novac od prodaje radnje treba uložiti na teritoriji Mađarske, dalje od granice. Kuća je kupljena u Pečuju i prepisana na moje ime, ali ja, kao strani državljanin, posle završetka rata, nisam imala pravo na posedovanje te kuće i ni dan-danas nisam uspela da je povratim.

Što se tiče života u selu, naš položaj se znatno izmenio. Jedne noći su nam porazbijali sve prozore na kući. Posle nekoliko dana, došli su sa nalogom za pretres stana, što je trajalo skoro celi dan. To su radili ljudi koji su me pre izvesnog vremena smatrali svojim detetom, kao i sve ostale! Prilikom pretresa su čak otvarali neke kutije za injekcije u ordinaciji mog očuha. Kulminacija je bila jednog dana, kada su me pozvali u opštinu. Bili su to sve poznanici. Vrlo zvaničnim tonom dali su mi na znanje da hitno, u roku od 24 sata moram napustiti selo. Bila sam zatečena. Posle nekoliko molbi uspela sam do dobijem odlaganje od 3–4 dana, kako bih mogla da organizujem odlazak iz kuće, gde sam rođena i u kojoj sam do tada živela. Moj očuh je tada bio u Pešti, operisan od bruha, tako da smo moja dobro držeća baka i ja spakovali stvari i u ponoć, 2. aprila 1943. godine, na Uskrs, stigle u Novi Sad, gde nam je brat mog očuha našao stan u Miletićevoj ulici 63.

Počeo je novi život, nova poznanstva. Očuh je stavio tablu na zgradu „lekar“, ali bez mnogo uspeha! Posla nije bilo dovoljno. Tako smo živeli do 19. marta 1944. godine, kada su Mađarsku okupirali Nemci. Odmah su počele represalije, nošenje žute zvezde, ograničenja raznih vrsta i mnoga maltretiranja.

Dana 26. aprila odveli su nas iz stana, sa samo jednim ruksakom na ledima. Sakupili su nas u sinagogi, a odatle odveli u Suboticu, gde smo proveli 2–3 nedelje. Hranu su nam donosili meštani. Jednog dana prebačeni smo u Baju, a nakon 2–3 dana potrpani smo u marvene vagone – pravac Aušvic! U Baji smo se skoro svi inficirali od vode, tako da su mnogi sa stomaćnim tegobama, pa čak i temperaturom, prevalili taj put.

Stigli smo u Aušvic 29. maja 1944. godine. Haos, vika, galama, „los“, kerovi, ljudi u prugastim odelima. Začas – žene na jednu, muškarcima na drugu stranu. Našli smo se licem u lice sa dr Mengeleom, koji je selektirao sposobne za rad, a ostale, naravno i decu, odvajao na drugu stranu. U toj vrevi, umoru i temperaturi, tek sam se uveče osvestila – gde je moja baka?!

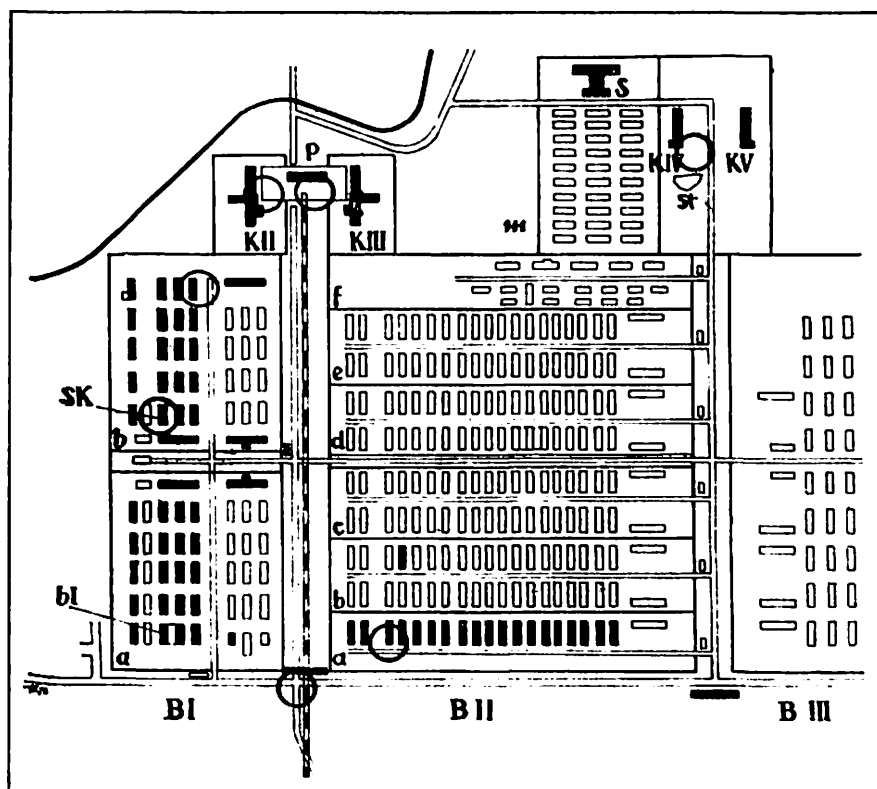
Leva strana – krematorijum, a nama šišanje nulericom, jedna drugu ne prepoznajemo, zatim tuširanje. Dozvoljeno nam je da zadržimo sapun i cipele (donela sam ih kući!). Haljine: jedna večernja, druga toliko mala da ne može da se obuče.

Posle ove procedure smeštene smo u „C lager“, baraka br. 7. Dani su počinjali ranim ustajanjem, potom stajanje za „apel“, često klečanje, a hrana minimalna, ako je to uopšte bila hrana. Spavanje na trospratnom krevetu, 13 osoba; kada se jedna okrene, moraju i sve ostale. Često se i padalo sa kreveta. Posle apela su nas, koje smo imale neki određeni posao, „hvatali“ i upućivali na jednokratne radove. Ja sam uspevala da se izvučem, samo u dva maha ne. Tako sam jednom tucala glinu po najvećem suncu. Mnogo je lakše gladovati nego biti žedan! Drugi izlazak bio je za vreme „blokšpere“ (zabrana napuštanja barake). Eva Berković i ja bile smo zadužene da hlorom zasipamo staze radi dezinfekcije. Imale smo vidna obeležja Crvenog krsta. Dok smo tako „stručno obavljale posao“, čule smo zapomaganje i plač. Približile smo se koliko nam je to bilo omogućeno i naišle na strašan prizor. Tu su bili Romi, sakupljeni u tzv. „Cigojner lager“ (logor za Cigane), cele porodice. Kada su oni stizali, nije bilo selektiranja. Sada, kad je trebalo slati ljude na rad unutar Nemačke, nastalo je odabiranje. Nesposobni i deca bacani su kao džakovi u kamione, dok su sposobni za rad ostali. Ne znam čiji je plač ili jauk bio jači, da li onih bačenih u kamion ili onih koji su ostali. Verovatno su oni dole, na dnu kamiona, već bili mrtvi pošto su na njih padali ostali.

Po sredini naše „lagerštrase“ (logorska ulica) vodio je put kojim su prolazile grupe na rad u okolini. Tako je tu prošla i moja sestra od tetke, Vera Rip, sada udata Obradović. Kad me je ugledala do glave ošišanu, dobro da me je prepoznala. Sledeći put mi je bacila jednu maramu, četku za zube i parče hleba, što je bilo dosta riskantno. Više se tamo nismo videle. Kako mi je Vera rekla posle rata, kad god je prolazila, mi smo klečale.

Jednog avgustovskog dana postrojeno je svih 1050 „heftlinga“ iz barake „C“, blok 7. Mengele je selektirao i nas dvesta devojaka izdvo-

jio za transport na rad unutar Nemačke. Krenule smo u logor „B“, gde smo smeštene i tu prenoćile. Setila sam se Vere i, puzeći, izbegavajući reflektor, stigla do njene barake. Tu sam saznala da je Vera u Reviru (bolnici) i da ima tifus. Kasnije, kad sam došla kući, svima sam govorila da je Vera stradala od tifusa. (Hvala Bogu, vratila se preko Švedske i, septembra 1945. godine, stigla u Sombor. Ona je jedina osoba koju sam imala i koja se vratila.) Putovali smo uz stražu. Otvoreni vagoni, vazduh – milina, i stigli u Šleziju, Vistegirsdorf. Smešteni smo u barake. Tu sam videla kako je nekada malo potrebno da se čovek obraduje. Imala sam svoj krevet, sedele smo na stolicama, imale svoje činije i kašike – milina! Na oko 2,5 km udaljenosti od logora radili smo u „Krup-ovoj“ fabrici za proizvodnju ručnih granata. Rano se ustajalo, cel-apel, pa pešačenje do fabrike, rad 12,5 sati sa odmorom za vreme ručka. Jedna šihla je bila izuzetno teška, kada su pravljene osnove za ručne granate. Radilo se u dve smene, danju i noću. Nije bilo lako, bilo je mnogo odricanja, gladi, iscrpljujućeg rada. Tako je bilo do aprila 1945.

Plan logora Aušvic II – Birkenau. Na mestima u planu označenim sa KII, KIII, KIV i KV nalazile su se gasne komore i krematorijumi

Oktoobra 1944. godine, vraćajući se iz fabrike, sa rada, na drumu iz suprotnog pravca ugledala sam kolonu seoskih kola koja je dolazila, natovarenih ljudima i stvarima. Odjednom sam čula na nemačkom jeziku, u meni dobro poznatom dijalektu: „Pa, to je Irena!“ Tada sam shvatila da se u toj koloni seoskih kola nalaze moji meštani, folksdojčeri iz Srpskog Miletića. Krenuli su iz Bačke i stigli do Šlezije. Nije mi poznato gde su se zaustavili. Na kolima su bile cele porodice, stvari, žene i deca, nedostajali su samo mlađi muškarci, koji su još bili u ratu ili zarobljeni. A ko zna, možda su bili stražari po koncentracionim logorima? Nisam dala nikakav znak da sam ih prepoznala, jer su nas pratili stražari sa vučjacima i bila bih odmah kažnjena.

Jednog dana, aprila 1945. godine, postrojili su nas na „apel“. Slutili smo da ćemo biti streljani. Front se približavao, bilo je sasvim izvesno da su Nemci izgubili rat, što su motivi da se što pre likvidiraju preostali zatočenići. Dok smo tako stajali u petoredovima, naišla je jedna Nemica u uniformi. Često smo je vidali kod komandofirerke (zapovednice). Dugo je razgovarala sa predvodnikom čete. Najzad, na našu najveću radost, rečeno je „los“ (voljno!). Znači, spasla nas je! Kasnije smo saznali da je ta žena radila ilegalno, imala svoju radiostanicu, u svojoj fabrici. Kod nje su radili Italijani, Rusi i izvestan broj Francuza. Zvala se Ela Šmidt. Nakon povratka u Beograd, bila nam je gost nekoliko dana. Smatrali smo da je toliko zaslužila spasavajući nas dvesta.

Sin, snaha i unučad IRENE FIŠER

Život je dalje tekao svojim tokom, 7. maja pao je Berlin, a naša noćna smena (šihta) radila je i 8. maja. Tada su nas napustili naši stra-

žari, SS-ovci su vadili svoje tetovaže, a nas ostavili. Devetog maja ušla je jedna grupa ruskih vojnika. Ta radost, to veselje, neverica da je došao kraj naše kalvarije! Rusi su nas vodili u nemački restoran na ručak, u nemačke kuće, otvarali su ormane i nudili da uzmemo što god nam treba. Za čudo, niko od nas nije ništa uzeo. Jedino su nam muškarci dali ideju da se snabdemo iz nemačkih magacina kockama šećera. To smo i učinile. Dobro nam je došlo na dugačkom putu, pešačeći prema kući. Od tada posebno cenim kocke šećera i nikad nisam bez njih.

Istog dana došli su neki muškarci i predložili da odmah sutradan, 10. maja, krenemo kući, jer je izbio tifus pa, ako smo već preživeli sve te strahote, bar da krenemo dok možemo.

Nas 28 devojaka i dva muškarca krenuli smo pešice. Jedan nemački inženjer savetovao nam je da ne idemo dalje, svet ne zna da je rat završen, u šumi se još puca. Ali, nas nikakva sila nije mogla zaustaviti.

Prelazeći na češku teritoriju, naišli smo na neverovatno topli prijem. Treba li nam lekarska pomoć, jesmo li gladni, hoćemo li da se malo odmorimo, i slično. Isto se ne može reći za odnos prema nama u Slovačkoj – ni parče hleba nije bilo lako dobiti. Tako pešačeći uputili smo se prema Budimpešti, nekad malo vozom ili drugim prevozom. U Budimpešti smo saznali da ne možemo dalje bez isprava. Već smo bili na izmaku snaga, iznureni, pa smo se javili nadležnima za transport u Jugoslaviju. Tamo smo dobili prvu ispravu, „ruski pasoš“. Napokon neka isprava! Međutim, saznali smo da se na transport dugo čeka, da slabo funkcioniše povratak, pa smo krenuli sami. Izašli smo na stanicu, prespavali na zemlji – navikli smo već bili na to – i ujutru smo se priključili grupi zarobljenika koji su se vraćali kući. Tako smo uspeli da uđemo u voz. Nakon tri dana boravka u karantinu u Subotici, 2. juna 1945. stigla sam u Novi Sad.

Kuda? Zašto? Kome? Kako? Najteži dan u životu! Da li je imalo smisla preživeti? Kako dalje? Tu se već živelo normalnim životom, rat je završen 23. oktobra 1944. godine. Tu sam sama, bez para, bez ikoga – teško...

Smestila sam se kod jedne kolegice i njene mame, koje su me lepo dočekale. Posle izvesnog vremena, 1. septembra 1945. godine, počela sam da radim u jednoj privatnoj špediterskoj radnji. Plaćala sam stan i hranu, kod poznatih sam našla deo predatog nakita, to sam prodala i počela nov život.

Od moje porodice baka je stradala u Aušvicu, očuh umro u nekom logoru u Bavarskoj, svi su nestali, sem Vere, moje sestre od tetke, koja se vratila iz Švedske i danas živi u Beogradu.